Naslov članka/Article:

SKUPNI CILJI, TRAJNOSTNOST IN VZGOJA ZA AVTONOMIJO

Common Goals, Sustainability, and Education for Autonomy

Avtor/Author:

Dr. Tomaž Grušovnik

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Vzgoja in izobraževanje št. 4-5/2025, letnik 56
ISSN 0350 -5065
Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo
Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2025

Spletna stran revije:
https://www.zrss.si/strokovne-revije/vzgoja-in-izobrazevanje/

Dr. Tomaž Grušovnik
Univerza na Primorskem

SKUPNI CILJI, TRAJNOSTNOST IN VZGOJA ZA AVTONOMIJO

Common Goals, Sustainability, and Education for Autonomy

https://doi.org/10.59132/viz/2025/4-5/80-82

Tako kot pravijo, da je atletika kraljica športa, je pogosto rečeno tudi, da je **filozofija kraljica znanosti**. Številne discipline, ki jih danes poznamo kot samostojne vede, so se namreč od filozofije odcepile šele v novem veku v zadnjih nekaj stoletjih. Isaac Newton je, denimo, svoje delo razumel kot *philosophia naturalis*, torej kot filozofijo narave. Zaradi tako pomembnega položaja filozofije je pri filozofih pogosto prisoten ponos. **Ponos, da smo del dolge tradicije izjemnih mislecev**, ki so položili temeljne kamne znanosti, in ponos, da je ravno naša veda tista, iz katere se kot iz izvira pretaka znanje v vse druge discipline. Hkrati pa nas preveva določena mera gneva, ker se včasih zdi, da so te tekom zadnjih dveh stoletij osamosvojene discipline pozabile na svoj izvor.

Filozofi tako nimamo zmerom radi, če nam druge discipline poskušajo prodati svoje znanje, še manj, če nam ga vsiljujejo. Mislimo, da smo prej mi tisti, h katerim bi bilo treba priti po nasvete in modrost, ne pa da bi morali mi po vseh tisočletjih premišljevanj sesti v šolsko klop. Zato priznam, da se **zamisli »skupnih ciljev« kurikularne prenove nisem preveč razveselil**: zdelo se mi je neprimerno, da nam pedagogi določajo, kaj naj postavimo v učni načrt za filozofijo. Zakaj mi nekdo, ki se morda premalo zaveda svojih filozofskih korenin in bi kvečjemu moral prihajati v uk k meni, zdaj nalaga, da moram pri svojih že tako ali tako okrnjenih vsebinah vključevati še njegove novotarije? Vprašanje je bilo seveda retorično, saj sta filozofski ponos in gnev opravila svoje: ideji skupnih ciljev sem bolj ali manj goreče nasprotoval.

Pomemben del sodobne filozofije je okoljska etika in etika živali. Etika je, rečeno na hitro, veda o dobrem in pravičnem življenju. Okoljska etika in etika živali se tako ukvarjata z vprašanjem dobrega in pravičnega življenja v čezvrstni skupnosti, v skupnosti, katere člani niso samo ljudje, pač pa tudi živali in narava. Tej filozofski disciplini sem sam posvetil nekaj več kot petnajst let svojega raziskovanja, saj se mi zdi, da je poleg naraščajoče družbene neenakosti in razširjanja sistemskega nasilja ter vojaških sporov ravno **okoljska kriza največji civilizacijski izziv. Živimo v času, ko smo prekoračili kar šest od devetih planetarnih mej** (Richardson idr., 2023). Ker je torej okoljska etika nadvse praktična filozofska disciplina, sem se tekom svojega raziskovanja posvetil predvsem vprašanju filozofskih dilem na področju ozaveščanja ter vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj (VITR). Tako pa je do mene prišlo tudi povabilo, če bi sodeloval v komisiji za pripravo in umeščanje skupnih ciljev s področja VITR v aktualni kurikularni prenovi. S tem sem se znašel v precepu: snoval naj bi to, s čimer se nisem povsem strinjal.

Delo s kolegicami in kolegom v tej komisiji je hitro pokazalo, da **skupni cilji v resnici niso ovira** pri postavljanju ciljev in standardov znotraj učnega načrta predmeta filozofija, **pač pa priložnost**, da se temeljna in koristna filozofska spoznanja prežamejo s cilji drugih predmetov, in sicer na dva načina. Prvič, filozofska spoznanja smotrno povezujejo z drugimi področji, od digitalnih vsebin do trajnostnega razvoja in dobrobiti. Takšno povezovanje ima potencial **narediti filozofijo bolj živo in relevantno** za posameznike, saj pokaže, da se njena vednost lahko povezuje z aktualnimi perspektivami in problemi. Drugič, ker je pomemben del filozofije okoljska etika in ker je ta vsebovana v skupnih ciljih, povezanih s trajnostnim razvojem, pomemben del sodobne filozofije spoštljivo razširjajo na druge predmete. V resnici se je izkazalo, da **so skupni cilji lepa priložnost za filozofijo**, ki ji je sicer odmerjeno borih 70 učnih ur v splošnih gimnazijah, od katerih jih je kar nekaj pogosto žrtvovanih v prid drugim dejavnostim v 4. letniku, **da poveča svojo prisotnost v kurikulumu** na pomemben in aktualen način.

Pri tem se je kot posebej pomembno pokazalo, da se denimo večja prisotnost filozofije v predmetniku ne zajeda v druge predmete in jih omejuje, saj skupni cilji niso dodatni cilji učnih načrtov, pač pa prej bolj izpostavljanje možnih perspektiv, kako predmetne cilje videti v širši luči in jih medpredmetno in še kako drugače povezati. Povedano drugače: skupni cilji ponujajo priložnost, da se cilji različnih predmetov – denimo zgodovine ali slovenščine – uvidijo denimo tudi v luči okoljske etike, kar je bilo prej težje zamisljivo ali pa vsaj prepuščeno pobudi posameznih razgledanih učiteljev. Učenje o industrijski revoluciji ali o evropski ekspanziji v renesansi in novem veku lahko tako povežemo z vprašanjem človekovega vpliva na okolje in industrijskega onesnaževanja ali pa z vprašanjem vnosa tujerodnih vrst, pa tudi z vprašanjem pravičnosti. Pouk književnosti lahko povežemo s sodobnimi pristopi kritične animali-

stike ali ekokriticizma, ki tematizira prikazovanje subjektivitete živali in narave v literarnih delih, torej način, kako je narava v besedilih predstavljena (ali je morda samo kulisa za dogajanje, so živali morda zgolj orodje, ki ga uporablja človek, ali pa je oboje razumljeno kot samostojno živo bitje?). Izkazalo se je, skratka, da **zamisel skupnih ciljev želi dosegati to, kar je v kontekstu sodobnega poučevanja ključnega pomena: sintezo spoznanj pouka**, ki je sicer razdeljen in pogosto izoliran na posamezne discipline.

Toda poleg tega so skupni cilji filozofiji ponudili še eno priložnost, da pokaže svojo moč in pomen za sodobno družbo. Skupne cilje s področja VITR smo namreč poskusili zasnovati na temelju evropskega okvira kompetenc za trajnostnost (Bianchi, Pisiotis in Cabrera, 2022), ki predvidevajo vključevanje vrednotenja trajnostnosti, podpiranja pravičnosti, sistemskega mišljenja in kritičnega mišljenja. Povsod, kjer imamo opraviti z vrednotenjem ali pravičnostjo, filozofijo težko zaobidemo, saj nam s svojimi spoznanji iz etike in politične filozofije nudi številne usmeritve pri razmišljanju o merilih vrednotenja in opredelitvah ter tematizacijah pravičnosti. **Okoljska etika nam tako denimo ponuja več meril**, s pomočjo katerih lahko vrednotimo naš odnos do narave in živih bitij, pomaga pa nam tudi **pri razmisleku o pravičnosti** v navezavi na izrabo naravnih virov in onesnaževanje, ki je še posebej pereč problem v povezavi z vprašanjem medgeneracijskosti (prim. Grušovnik, 2025). Filozofija nam je tako v tej točki pomagala pri premisleku in posledični natančnejši določitvi vsebine skupnih ciljev, povezanih z vrednotenjem trajnostnosti. Poseben prispevek pa je filozofska refleksija ponudila pri razmisleku o sistemskem in kritičnem mišljenju, in sicer zato ker se ta tiče same globalne zasnove in ciljev pouka.

Sistemsko mišljenje in kritično mišljenje, ki se v primeru VITR osredotočata na celovito premišljevanje okoljskih izzivov, naj ne bi ponujala hitrih in fiksnih odgovorov, temveč bi posameznike predvsem vabila in opogumljala, da različne rešitve – v našem primeru seveda tiste, ki so povezane s trajnostnostjo – premislijo v širšem kontekstu, upoštevajoč čim več dejavnikov. Naloga VITR s tem, povedano preprosto, ni toliko v učenju otrok, v kateri zabojnik naj

SLIKA 1: Naslovnica dokumenta Skupni cilji in njihovo umeščanje v učne načrte in kataloge znanj

Skupni cilji in njihovo umeščanje v učne načrte in kataloge znanj. (2024). Zavod RS za šolstvo. https://www.zrss.si/pdf/skupni_cilji.pdf

SLIKA 2: Naslovnica dokumenta Ključni cilji po področjih skupnih ciljev

Ključni cilji po področjih skupnih ciljev. (2025). Zavod RS za šolstvo. https://www.zrss.si/pdf/kljucni_cilji_po_podrocjih_SC.pdf

odvržejo star papir, pač pa v tem, da začnejo kritično premišljevati o svojih življenjskih navadah in njihovem vplivu na okolje. Ta zasuk od indoktrinacije v vrednote, h kritičnem razmišljanju o vrednotah, je tudi temelj sodobne moralne vzgoje, ki si za cilj ne jemlje slepo družbeno reprodukcijo, pač pa izoblikovanje avtonomnih oseb. **Skupni cilji** v tej točki tako **niso fiksna znanja ali vrednote**, ki bi jih slepo prenašali na učence, **pač pa kompetence samostojnega odločanja in refleksije** ter s tem sestavni del vzgoje za avtonomijo.

Za premik od indoktrinacije h kritičnemu in sistemskemu razmišljanju obstaja sicer več razlogov. Prvi in najbolj praktičen je ta, da učenje fiksnih vzorcev vedênja v naglo spreminjajočem se svetu ni najbolj učinkovito: spričo novih tehnologij in spoznanj se lahko namreč določene navade, ki smo jih privzgojili, hitro pokažejo za nepomembne ali celo škodljive. Drugi razlog je povezan z nekoliko širšo vzgojno problematiko: pri slepi indoktrinaciji po navadi učencem manjka zavedanje razlogov, zakaj naj bi počeli to, kar jim rečejo učitelji. Če pa učenci ne poznajo razlogov za ravnanje, potem ga tudi ne morejo ponotranjiti, s tem pa je učenje veliko manj učinkovito, kot je to pokazal že Locke (2007). Kadar namreč zunanja prisila izostane, je verjetnost, da bodo posamezniki še sledili vrednotam, majhna. V nasprotju s tem poudarek na kritičnem premišljevanju vrednot spodbuja samostojno razumevanje razlogov za ravnanje, kar pomeni, da ga učenci lahko ponotranjijo in s tem postanejo sami svoji vzgojitelji ter učitelji. Tretji razlog pa je povezan s tem, da **globalni cilj vzgoje in izobraževanja v demokratičnih družbah** ni proizvajanje posameznikov s točno določenimi svetovnimi nazori, pač pa **vzgoja samostojno razmišljujočih posameznikov**, ki znajo reflektirati družbene, etične in politične probleme ter nato v skladu s tem sprejeti ustrezne odločitve. Posredovane vrednote so lahko namreč tudi sporne ali pa se različne politične frakcije ne strinjajo glede tega, kakšne vrednote naj se posredujejo, zaradi česar ideja poučevanja kot prenosa vrednot zaide v slepo ulico. Vse te težave ideja vzgoje in izobraževanja kot izoblikovanja odrasle osebe, ki se samostojno odloča, zaobide. Hkrati pa s tem še nagovarja najplemenitejše načelo edukacije, namreč spoštovanje posameznikovega dostojanstva, ki je od Kanta naprej zmeraj povezano s spoštovanjem posameznika kot bitja svobode in odgovornosti.

Snovanje skupnih ciljev na področju VITR, ki je v mojem primeru izhajalo iz filozofskih spoznanj, je tako omogočilo širše razmišljanje o ciljih pouka. Predvsem ni bilo toliko osredinjeno na predpisovanje, kaj naj posamezne vede povedo o trajnostnosti, kot bolj na spodbujanje in motivacijo, da začnemo skupaj razmišljati, kako lahko znotraj svojih raznolikih predmetov o problemu naravnega sobivanja nagovorimo učence – in sebe. Ne gre denimo za to, da bi znotraj sistemskega ali kritičnega mišljenja zgodovinarjem ali slavistom predpisovali, kako naj razmišljajo, pač pa za povabilo, da se skupaj s svojimi učenci lotimo premisleka o okoljskih tematikah iz vidika naših različnih disciplin. To nam po drugi strani pove še naslednje: vključevanje trajnostnih kompetenc kot sta kritično in sistemsko mišljenje, ni namenjeno samo poučevanju učencev, pač pa tudi samorefleksiji in profesionalnemu razvoju učiteljev. Ne gre torej le za transmisijo vednosti, marveč tudi za izoblikovanje učeče se skupnosti učencev in učiteljev. Trajnostne kompetence tako lahko učitelji hkrati uporabijo tudi za refleksijo svojih lastnih praks.

Naj navedem konkretni primer, kako lahko učitelj sistemsko in kritično premišljevanje uporabi za refleksijo vzgojno-izobraževalne prakse. Velikokrat opažam, da se ljudem zdi smotrno naravno okolje didaktično dopolniti z različnimi igrali, ki naj bi mimoidoče na interaktiven način vabila k aktivnemu učenju o okolju. V neki gramoznici, ki sicer leži v zaščitenem območju Natura 2000, a ki so jo različni interesi preoblikovali v park vodnih športov, so tako postavili različna didaktična igrala, med njimi demonstracijo Arhimedovega vijaka. Tako se zdi, da imajo obiskovalci te gramoznice zdaj priložnost, da svoj obisk nadgradijo še z učenjem o temeljnih fizikalnih, tehničnih in zgodovinskih spoznanjih. Toda pristop z vidika sistemskega mišljenja nam ponudi drugačno refleksijo te ideje: izpostavi nam prikriti kurikul, ki ga ta ideja predpostavlja, namreč prepričanje, da je narava naše veliko igrišče. Mar postavljanje tovrstnih igral v naravno okolje ne nosi s sabo posrednega, a močnega sporočila, da je narava velik poligon, namenjen našemu igranju? Se bodo otroci, ki se nesistematično igrajo s temi igrali v naravi, prej izoblikovali v naravoslovce ali v voznike motornih koles po brezpotjih? Primerjajmo to z zasnovo Škocjanskega zatoka, ki s svojo arhitekturo diskretnih opazovalnic obiskovalce nenehno opominja, da se morajo v naravi vesti spoštljivo in da so lahko zgolj oddaljeni opazovalci naravnega dogajanja, ki ni namenjeno tešenju njihove radovednosti, temveč živi svoje samolastno življenje. S takšno refleksijo, ki izhaja iz skupnih ciljev, lahko posledično reflektiramo svoje pedagoške prakse in ji pomembno izboljšamo.

Razmišljanje in snovanje skupnih ciljev se je tako izkazalo za dobro priložnost medsebojnega osvetljevanja različnih problematik iz različnih ved, kar prispeva k nujno potrebni sintezi znanja, ki se velikokrat nepovezano izgublja v različnih disciplinah, hkrati pa je ponudilo tudi pomemben premislek nekaterih temeljnih vidikov sodobne vzgoje in izobraževanja. Vidik, ki sem ga opisal v tem prispevku, izhaja sicer iz osebnega in parcialnega stališča filozofije, vendar sem prepričan, da ne moremo posplošiti le njegovih refleksij, kar je najbrž očitno, pač pa včasih tudi odzive. **Skupni cilji končno obetajo veliko, seveda pa bo šele njihovo izvajanje pokazalo, v kolikšni meri bomo njihove prednosti znali in zmogli uveljaviti.**

VIRI IN LITERATURA

Bianci, G., Pisiotis, U., in Cabrera M. (2022). *GreenComp: Evropski okvir kompetenc za trajnostnost.* Zavod RS za šolstvo. https://www.zrss.si/pdf/greencomp.pdf

Grušovnik, T. (2025). *Okoljski pojmovnik za mlade.* Aristej.

Locke, J. (2007). *Nekaj misli o vzgoji.* Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

Richardson, J., Steffen W., Lucht, W., Bendtsen, J., Cornell, S. E., Donges, J. F., Fetzer, I., in drugi. (2023). Earth beyond six of nine Planetary Boundaries. *Science Advances, 9, 37.* https://www.science.org/doi/10.1126/sciadv.adh2458